

1. јун лета Господњег 6942. (1435), манастир Благовиштенс

Човек који залуталом љубазно покаже пут, поступа као да светиљку са своје светиљке пали; и ништа мање му „не светли што је другом упалио”, каже Цицерон, а то се односи на тебе, драги мој Јакове, који тако марљиво и читко писариш све моје речи уместо мене, јер моје руке више ме не слушају. А толико тога сам за живота написао и нацртао, па се још не могу начудити да ме више не служе. Но, хвалан си и што не стружеш туђе хартије због мене, као што неки то раде. Тугаљиво је гледати како се туђе мисли бришу и труд оних који су их забележили, само због недостатка листова. Тим горе што оне могу бити једино што је човек за собом оставио и што могу бити вредније од оних које се записују преко. Јер, увек сам говорио да човек за собом мора оставити нешто више од старе крстаче или обележеног камена забоденог у земљу. Па макар то била и писана реч по којој ће га неко памтити. Упамти, смрт само односи, а заборав убија.

Вредник си, Јакове, што си онако брзо допунио моје писаније, па смо завршили прву књигу, а сад си писанку спремио за другу. Но, иако ћутке писариш и ретко запиткујеш, некад ти се очи смеју, па не знам смешан ли сам ти ја овако стар

и онемоћао или оно што ти у перо говорим. Не верујеш у све што си записао? Можда би ипак да састружеш неку моју хартију? Мене вређај, али речи ми не дирај. Кажеш да је бајо-словно?

Јеси ли икад читао Платонову „Републику”, Јакове? Расправу о истини између Сократа и Глаукона? Ниси још стигао? Нађи си времена за Сократа јер имаш шта да научиш од тог човека кога је прославила једна чаша отрова.

Но, замисли ово, млади мој Јакове, па ми одговори шта мислиш:

Док сам у Аду био заробован и кад су ме тодорци мучили на свакојаче начине, ти бездушници су ме скоро увек држали везаног за некакво дрво које они зову *кав*. Као и свака живуљка доле, и оно је смислило начин како да се одбрани од разних напасти па је обавијено трнавом пузавицом. А ти заробитељи везују све своје жртве за такво дрвеће, које сирото нема бујну крошњу нити лепо лишће, него је кржљаво и јадно. Кад те тако вежу, његово трње ти се уреже у тело и сваки пут кад се помериш, цепа ти кожу или откида месо. Тако научиш да се не помераш, па се како знаш и умеш свикнеш на тај бол. Само гледаш испред себе.

Замисли да цео живот тако проведеш. Јеси ли замислио? Чудног ли призора и чудног ли зароба, кажеш?

Такви зароби не би могли једни друге да виде, већ само да се чују. Некад не би знали ни одакле гласови долазе нити чији су. Није ли тако?

Јесте.

Не би знали ни да постоји спољни свет, ни сунце, ни зелено, ни други људи. Већ само утваре које виде испред себе. Није ли тако?

Да.

Замисли сад да се један од њих ослободи, да устане, да окрене главу и да крене ка излазу из тог пакла. Осећао би болове, несвестицу, мутило би му се пред очима и не би могао да разазнаје предмете око себе. Шта би он помислио да му неко каже да постоји један други свет, где живе нормални људи, не утваре и убијачи. Не би ли можда помислио да је тако нешто ипак могуће, сад кад је почео да гледа све око себе?

Вероватно.

Замисли сад да га неко одвуче у спољни свет, на јако сунчево светло. Не би ли га оно заслепило и спречило да било шта види? Да би од бола морао да зажмури?

Сигурно не би видео ништа.

Морао би, дакле, да се свикне пре но што почне да разазнаје ствари на горњем свету. Прво би видео сенке, затим људске прилике и одразе у води, а тек касније саме ствари. Затим би му било лакше да посматра ноћно небо, месец и звезде него дневно сунце.

Свакако.

На крају, очи би му се свикле на сунце и могао би да се нагледа природе у њеној пуној лепоти.

Нема сумње.

Схватио би да је сунце то које доноси годишња доба и контролише све у видљивом свету, и да је на неки начин узрок онога на шта су он и његови другови свикнути да гледају доле.

Такав закључак се намеће.

Кад би се сетио свог доскорашњег живота, сигурно би сад био срећан, а жалио би остале. Не би ли био спреман на све тешкоће новог живота, само да се не врати старом веровању и животарењу у Аду?

Прихватио би сваку судбину само не ону.

Замисли сад да га врате у Ад и вежу за исто дрво. Очи би му се испуниле мраком и сенкама. Требало би му времена да се свикне на таму. Остали би му се смејали што је отишао горе јер је само ослепео и намучио се. Рекли би му да није било вредно толиког труда и не би попустили пред његовим убеђивањем да је горе један лепши свет. Како да му верују кад се вратио слеп? И да он покуша да их ослободи и да их поведе горе, они би га вероватно пре убили него да дозволе да их он одведе горе.

Да, тако је.

Разуман човек ће се сетити да очи могу двојако бити збуњене, променом из светла у таму и из таме на светло. Једнако ће признати себи да се исто дешава и човековој души.

Слажеш се.

Овако су исто расправљали Сократ и Глаукон, па ће ти бити лакше да схватиш њихову дискусију кад је будеш читао. Сад кад си се у свему сложио са мном, као Глаукон са Сократом, не мисли лоше и не смеј се у себи. Истина човека увек гледа у очи, но он некад не може нити жели да јој узврати поглед, јер пре свега мора са собом да рашчисти и да призна да је грешио. А то је често теже него лагати себе.

Кад сам пре више лета на својим путештвијама по Грчкој обишао древно пророчиште Делфи, имао сам прилике да се нагледам тих старих порушених храмова и разорених зидина. Ратови су се водили само због неколико речи пророчице које би она молиоцу изговорила. Градови су горели и људи гинули на један њен миг! Па ипак од свега тога што сам видео и чуо о том месту, једна ситница ми је остала урезана у глави и прогони ме већ деценијама. Неко је на једном камену Аполоновог храма урезао на грчком речи: „Спознај себе”. Је ли та рука била божанска или смртна, не знам нити ико то зна, али те

две речи још стоје и док се околно камење претвара у прах, оне пркосе времену као да носе најважнију поруку човеку. Као да га опомињу и подсећају да се решење свих загонетки налази у нама самима.

Можда је и грчки мислилац Протагора из Абдере видео те речи кад је рекао: „Човек је мера свих ствари”. Утолико више кад може да издржи и да истрпи оно што голи камен не може.

И таквим речима ја Краљевићу Марку и часном скупу у Јастребини започех причати своје догодовштине у Аду за које су сви чули, али нико није знао појединости. Некад се створе место и време за приповедање бољи него да си хтео, а стари двор Змаја од Јастрепца беше таман за приче о јунаштву, о патњама и надама обичних људи. У тишини велике дворане, витезови заједно са женама и децом налактише се и упијаше сваку моју реч. Беше прави час. Јер дах Ада беше над нама, а ја осетих моје старе зледи као да опет крваре.